

ANNALES

Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterraneei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies
Series Historia et Sociologia, 27, 2017, 2

ANNALES

**Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterraneei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies**

Series Historia et Sociologia, 27, 2017, 2

ISSN 1408-5348

UDK 009

Letnik 27, leto 2017, številka 2

**UREDNIŠKI ODBOR/
COMITATO DI REDAZIONE/
BOARD OF EDITORS:**

Roderick Bailey (UK), Simona Bergoč, Furio Bianco (IT), Milan Buřon, Alexander Cherkasov (RUS), Lucija Čok, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Goran Filipi (HR), Devan Jagodic (IT), Vesna Mikolič, Luciano Monzali (IT), Aleksej Kalc, Avgust Leřnik, John Martin (USA), Robert Matijařić (HR), Darja Mihelić, Edward Muir (USA), Vojislav Pavlović (SRB), Peter Pirker (AUT), Claudio Povolò (IT), Andrej Rahten, Vida Rořac Darovec, Mateja Sedmak, Lenart Škof, Marta Verginella, Tomislav Vignjević, Paolo Wulzer (IT), Salvator Źitko

**Glavni urednik/Redattore capo/
Editor in chief:**

Darko Darovec

**Odgovorni urednik/Redattore
responsabile/Responsible Editor:**

Salvator Źitko

Uredniki/Redattori/Editors:

Urřka Lampe, Gorazd Bajc

Gostujoči uredniki/Guest Editors:

řpela Verovřek, Matevř Juvančić, Tadeja Zupančić

Prevajalci/Traduttori/Translators:

Petra Berlot (it.)

**Oblikovalec/Progetto grafico/
Graphic design:**

Duřan Podgornik, Darko Darovec

Tisk/Stampa/Print:

Grafis trade d.o.o.

Zalořnik/Editore/Published by:

Zgodovinsko druřtvo za juřno Primorsko - Koper / *Società storica del Litorale - Capodistria*©

**Za zalořnika/Per Editore/
Publisher represented by:**

Salvator Źitko

**Sedeř uredniřtva/Sede della redazione/
Address of Editorial Board:**

SI-6000 Koper/Capodistria, Garibaldijeva/Via Garibaldi 18
e-mail: annaleszdjp@gmail.com, **internet:** http://www.zdjp.si/

Redakcija te številke je bila zakljućena 30. 6. 2017.

**Sofinancirajo/Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS), Luka Koper, Mestna občina Koper

Annales - Series historia et sociologia izhaja řtirikrat letno.

Maloprodajna cena tega zvezka je 11 EUR.

Naklada/Tiratura/Circulation: 300 izvodov/copie/copies

Revija *Annales, Series historia et sociologia* je vkljućena v naslednje podatkovne baze / *La rivista Annales, Series historia et sociologia è inserita nei seguenti data base / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:* Thomson Reuters (USA): Arts and Humanities Citation Index (A&HCI) in/and Current Contents / Arts & Humanities; IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); Sociological Abstracts (USA); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL).

Vsi članki so v barvni verziji prosto dostopni na spletni strani: <http://www.zdjp.si>.
All articles are freely available in color via website <http://www.zdjp.si>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Federico Del Vecchio & Tadeja Zupančič:

- Contextualisation of a creative practice.
A dialogue 227
Contestualizzazione della pratica creativa.
Un dialogo
Kontekstualizacija kreativne prakse. Dialog

Tina Potočnik & Ljubo Lah:

- Pojem identiteta v izbranih mednarodnih
listinah varstva dediščine in njegova
uporaba v Sloveniji 245
Il concetto dell'identità nella conservazione
e nella tutela del patrimonio ambientale
secondo alcuni selezionati documenti
internazionali e la sua attuazione in Slovenia
The Concept of Identity in Selected
International Documents of Heritage
Conservation and its use in Slovenia

**Biserka Dumbovič Bilušić, Mladen Obad
Šćitaroci & Jasenka Kranjčević:**

- Historical Character of the Landscape
of Veliki Brijun 259
Il carattere storico del paesaggio dell'isola
Veliki Brijun
Zgodovinska značilnost krajine otoka
Veliki Brion

Simon Petrovič & Vojko Kilar:

- Ocena potresne ranljivosti objektov
arhitekturne dediščine na območju Slovenije 277
Valutazione della vulnerabilità sismica delle
opere del patrimonio architettonico
sul territorio Sloveno
Seismic Vulnerability Assessment
of Architectural Heritage Buildings in Slovenia

Jasna Petrić:

- Neighbourhood Attachment in Central
and Peripheral Areas of Belgrade: Evidence
from Stari grad and Kaluderica 295
L'attaccamento al quartiere nelle zone
centrali e periferici di Belgrado: evidenze
da Stari grad e Kaluderica
Navezanost na naselje v centralnih
in perifernih področjih Beograda: dokazi
iz naselij Stari grad in Kaluderice

Urška Valenčič & Tatjana Capuder Vidmar:

- Načrtovanje v naseljih znotraj kulturne
kraške krajine na študijskem primeru
idejne krajinsko-urbanistične zasnove Divače 309
La progettazione nei centri abitati
dell'area culturale carsica sull'esempio
del progetto di studio paesaggistico-urbanistico
di Divača
Planning in Settlements within the Karst
Cultural Landscape on the Case Study
of the Conceptual Landscape and Urban
Design of Divača

Marko Rukavina & Mladen Obad Šćitaroci:

- Urban Integration of Archaeological
Heritage in Zadar 329
Integrazione del patrimonio archeologico
di Zara nel contesto urbano
Urbana integracija arheološke
dediščine v Zadru

Špela Verovšek & Ljiljana Čavić:

- Expressions of Spatial Quality and Local
Identity in Urban Riverfronts 349
Le espressioni di qualità spaziale e identità
locale nello sviluppo di lungofiume urbano
Izrazi prostorske identitete in kakovosti urbanih
prostorov pri razvoju mestnih rečnih nabrežij

Jure Ramšak:

- Casino v socialističnem mestu: začetki
igralniške industrije in socialnoekonomska
preobrazba Nove gorice 363
Il casinò nella città socialista: gli inizi
dell'industria del gioco d'azzardo e la
trasformazione socioeconomica di Nova gorica
Casino in the Socialist Town: the Origins
of the Gambling Industry and the Socioeconomic
Transromation of Nova gorica

Vojko Strahovnik:

- Divine Command Ethics, Cosmopolitanism,
Fundamentalism and Dialogue 379
Etica del comando divino, cosmopolitismo,
fondamentalismo e dialogo
Etika božjega ukaza, kozmopolitizem,
fundamentalizem in dialog

Lenart Škof:

Hospitalities of the Body: On Materialism and Spirituality in the Philosophical Traditions of Europe and Asia 387
Le ospitalità del corpo: sul materialismo e sulla spiritualità nella tradizione filosofica europea ed asiatica
Gostoljubja telesa: o materializmu in spiritualnosti v filozofskih tradicijah Evrope in Azije

Bojan Žalec:

Javni um, religija in ekskluzivizem: Rawls v luči katoliške in islamske misli 395
Public Reason, Religion and Exclusivism: Rawls in the Light of the Catholic and Islamic View
La ragione pubblica, la religione e l'esclusivismo: Rawls nella luce del pensiero cattolico e di quello islamico

Branko Klun:

Vattimo's Kenotic Interpretation of Christianity and its Relevance for a Postmodern Democracy 407
L'interpretazione kenotica del cristianesimo di Vattimo e la sua rilevanza per una democrazia postmoderna
Vattimova kenotična interpretacija krščanstva in njegov pomen za postmoderno demokracijo

Nadja Furlan Štante:

The Secret Code of Goddess – Unwritten Regulations and the Critique of Violent Theology ... 417
Il codice segreto di dea – norme non scritte e la critica della teologia violenta
Skriti kodeks boginje – nenapisana pravila in kritika nasilne teologije

Vesna Vukićević-Janković:

Lik Blažene Ozane kotorkinje kao kulturalnomemorijski kod 429
L'immagine della Beata Osanna come codice di memoria culturale
The Character of the Blessed Ozana of Kotor as a Cultural Memory Code

Aleksandar Knežević:

Flotantne etničke grupe u demografskim istraživanjima – metodološki problemi, pristupi i primeri 439
Gruppi etnici fluttuanti nelle ricerche demografiche – problemi metodologici, approcci e esempi
The Floating Ethnic Groups in Demographic Research – Methodological Issues, Approaches and Examples

Kazalo k slikam na ovitku 457
Indice delle foto di copertina 457
Index to images on the cover 457

Navodila avtorjem 458
Istruzioni per gli autori 460
Instructions to authors 462

LIK BLAŽENE OZANE KOTORKINJE KAO KULTURALNOMEMORIJSKI KOD

Vesna VUKIĆEVIĆ-JANKOVIĆ

Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet – Nikšić, Danila Bojovića bb, 81 400 Nikšić, Crna Gora
e-mail: vesnajan@ac.me

IZVLEČEK

Tradicionalna zgodba blažene Ozane predstavlja kulturno realnost, a hkrati tudi simbolično sublimacijo temeljnih vrednot na področju Boke Kotarske. Sodobna bralna perspektiva nam ne le nudi vpogled v specifične pesniškega izražanja Kotorskih avtorjev v času baroka, torej času svojega stilskega formiranja, temveč tudi v kulturne dosežke (ne samo literarne) v kontekstu južnoslovanske, mediteranske in evropske literarne dediščine, katerih značilnosti lahko opazujemo z vidika njihove ponovne aktualizacije in potrditve. V tem smislu se kaže potreba po drugačnem pristopu do književnega materiala kot delu nacionalne dediščine, ki ne nosi samo brezčasnih/univerzalnih vrednot, temveč zaradi svojega živega potenciala prispeva tudi k odkritju bogastva pomenov, ki so vključeni v črnogorsko medkulturno in spominsko matrico.

Ključne besede: kulturni spomin, identiteta, semantika, kultura, dediščina

L'IMMAGINE DELLA BEATA OSANNA COME CODICE DI MEMORIA CULTURALE

SINTESI

Con la leggenda sulla Beata Osanna è rappresentata tutta una realtà culturale, ma anche una sublimazione simbolica dei fondamentali valori culturali dello spazio delle Bocche di Cattaro. La prospettiva teorica contemporanea rende possibile non solo l'esame delle specificità dell'espressione poetica dell'area di Cattaro nel Barocco, bensì la contestualizzazione delle opere culturali (non solo letterarie) nell'ambito del patrimonio letterario jugoslavo, mediterraneo, nonché europeo; permettendo l'analisi delle caratteristiche osservate dal punto di vista della loro ritualizzazione e riaffermazione. In questo senso, si articola la necessità di un differente approccio al materiale letterario come costituente del patrimonio nazionale, che non è solo portatore di valori atemporalmente, bensì contribuisce, grazie alla sua viva potenzialità, anche alla scoperta della ricchezza di significati incorporati nella matrice di memoria interculturale montenegrina.

Parole chiave: memoria culturale, identità, semantica, cultura, patrimonio

UVOD

Književno stvaralaštvo Boke Kotorske je od renesanse ka baroku teklo dvostruko ucrtanim tokovima – s jedne strane, bilo je svjetovno, prigodno (enkomijastičko) i epistolografemsko (pisanje stihovanih poslanica), dok je, sa druge strane, nosilo snažnu teološku i didaktičku oznaku. Posebnu karakteristiku ovog perioda čini obnova poetske erudicije i pojačano interesovanje za pobožnomoralistička pitanja, kao i za neskriveno propagandne umjetničke teme koju nadahnjuju pouke iz kršćanskog života. Pored ugledanja na italijansku i hrvatsku pjesničku baštinu (posebno najbližu dubrovačku), počinju se snažnije ispoljavati i obilježja lokalnog, tipično kotorskog kolorita, koja se prvenstveno odnose na oblikovanje antičke mitološke ostavštine i neomitologizacijskih projekcija, kao i na bogatstvo kulturnih slojeva impregniranih u zidine drevnog grada. Sukladno tome, pored dominirajućeg italijanskog jezika, počinju egzistirati i tekstovi oblikovani na živom kotorskom govornom idiomu (mada će se njegova temeljnija upotreba osjetiti tek u XVII stoljeću), a koji nose snagu kotorskog mentaliteta i specifičnu kulturalnomemorijsku oznaku. Takva:

Izražajnost hrvatskog idioma i zapadnjačka autentičnost njezine kulture upečatljiva je svakom tko posjeti Boku Kotorsku, njezine crkve, salone vlasteoskih i kapetanskih palača, tko prouči njezino graditeljsko, kiparsko, slikarsko i književno blago (Babić, 1997, 317).

Neophodno je istaći da književna produkcija Boke Kotorske predstavlja izuzetno bogato područje interliterarnosti i interkulturalnosti, posebno zato što baštini pisce i djela koji su, izvorno, u vezi sa različitim književnim i kulturalnim tradicijama. Zapravo, u književnoistorijskom i kulturalnopoetičkom kontekstu, ovu književnu ostavštinu neophodno je iščitavati u svijetlu pripadnosti mediteranskom arealu, hrvatskoj književnoj baštini kao i književnosti Crne Gore (Babić, 2016, 13). Vjekovna prisutnost dvooltarskih crkava je samo jedna od specifičnih vrijednosti bokokotorskog prostora (ali i prostora Crnogorskog primorja), koja ikonički upućuje na suživot kultura. A ovo nije bez značaja, „*naročito ako uzmemo u obzir vjerski fanatizam koji bio preovladajuća ideologija u Evropi u srednjem vijeku. Očigledno da su ovdje postojale objektivne pretpostavke za pojavu dvooltarskih crkava. One nijesu samo iskaz vjerske tolerancije potaknute aktima političke vlasti, nego predstavljaju spomenike kulture zajedničkog života naroda s ovog područja*“ (Jovović, 2013, 70). Iz tako postavljene vizure proizilazi da stvaraoci koji obilježavaju baroknu književnu produkciju Kotora, svoja poetička, estetička i noetička opredjeljenja formulišu u skladu sa globalnim idejama vremena u kojemu nastaju i u skladu sa egzistencijalnim osobenostima podneblja kojem pripadaju,

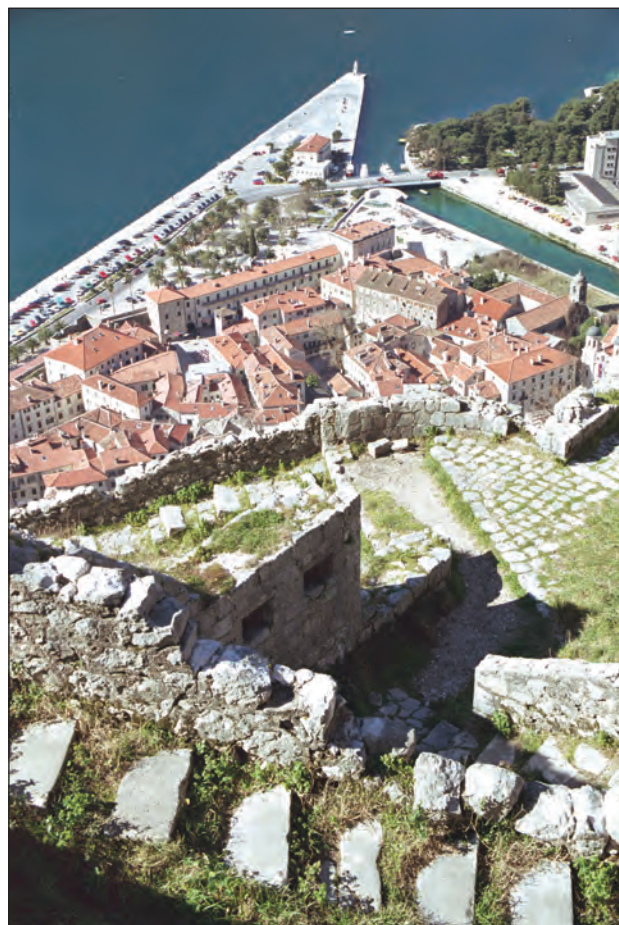

Figure 1: Old town Kotor – panoramic view (Author: Predrag Janković)

na drugoj strani. Nije neobično što u ovakvom kulturnom ambijentu danas, pogledom unatrag, nailazimo na idejni pluralitet koji insistirajući na interakciji književnih tekstova i kulture vodi interferenciji semantički raznovrsnih sadržaja i ukazuje na visok stepen asimilacije različitih kulturnih vrijednosti.

KULTURALNOMEMORIJSKA MATRICA

Barokni zahtjev da se idejnost u umjetničkom djelu otjelotvori kroz svetačke likove, pokazao se produktivnim prvenstveno kroz lik Blažene Ozane; pored Svetog Tripuna još jedne zaštitnice grada Kotora. Njime se reprezentuje čitava jedna kulturna stvarnost, ali i svojevrsna simbolička sublimacija temeljnih kulturnih vrijednosti bokeljskog prostora. Poetička oznaka čitavog razdoblja je heterofunkcionalnost književnih tekstova, uvjetovana raznovrsnošću semiotičkih impulsa koje ti tekstovi asimiliraju i/li projektuju. Upravo zbog toga moramo promišljati o najpodesnijem književnoznanstvenom pristupu, odnosno o književnohistorijskoj

metodologiji kojom bismo obuhvatili sve značajke, ne samo historijske perspektive, već i osvijetlili vrijednosti koje nam pruža pogled unatrag sa pozicije aktualnih promišljanja i istraživanja društvenih datosti. Posebno je lik Blažene Ozane Kotorke (*Beata Osanna da Cattaro*), koji je utemeljen u ovaj prostor kao „najslavniji stanovnik grada Kotora“ (Sbutegea, 2012, 101), bio od samih početaka izuzetno pogodan za oblikovanje različitih diskurzivnih strategija i to zahvaljujući idejnim slojevima koji korespondiraju sa mogućnošću oblikovanja kolektivnih memorijskih predstava, a u skladu sa tim i sa oblikovanjem identiteta prostora. Zapravo, možemo se složiti sa konstatacijom:

Sve što je suštinski oblikovalo mit Ozane Katorske deo je zajedničkog hrišćanskog duha obe konfesije: njen sveti život, milosrdna dela, proročki i isceliteljski dar. U Ozani je pomireno njeno pravoslavno poreklo i katoličanstvo, što je čini jednom od najizrazitijih figura ukupnog ekumenizma. Sem toga, Blažena Ozana u sebi je pomirila pastiricu sa crnogorskog krša i intelektualku iz otmenog Kotora, asketu koji ne pripada svakodnevnom životu ali u njemu, na svoj način, potpuno učestvuje, devicu i strastvenu vizionarku koja govori tačno ono što vidi/misli i u skladu s tim živi, krhko telo i neverovatno snažan duh (Brajović, 2013, 238).

Prvi kotorski pjesnici zaneseni blaženom Ozanom Katorskom, koja već u to vrijeme postaje svojevrsni ideološki, kulturni i književni fenomen, bili su kotorski vlastelini Ivan Bona /Boliris/¹ (čije je djelo *Vita della Beata Osanna da Cattaro* izgubljeno) i Vicko (Vičenco) Bolica Kokoljić, koji je živio krajem XVI i u prvim desetljećima XVII vijeka. Vicko (Vičenco) Bolica Kokoljić je građu za spjev *Život blažene Ozane* najvjerojatnije preuzeo iz teksta koji je na talijanskom jeziku tiskao Serafino Razzi (*Vita della Reverenda Serva di Dio, la Madre Suor Ossana da Cattaro*, Firenze 1595. godine), a Miroslav Pantić navodi da je riječ o ugledanju na svega jednu petinu njegovog sadržaja (od njezinih prvih mističkih vizija Krista do trenutka kada postaje jedna od zazidanih djevoja — *Virgine murata*).²

Ovaj kratki hagiografski spjev pod nazivom *Život blažene Ozane* (188 osmeraca, raspoređenih u katrene), nastao je dvadesetih godina sedamnaestog stoljeća i

prvo je djelo ovog tipa ispevano na kotorskom narodnom idiomu. Posvećen je Katarini Buća „priuri manastira Svetoga Pavla, reda Svetoga Dominika“, a postoji utemeljeno mišljenje da je pripremano za svečanost (1628) na kojoj su Kotorani namjeravali da je proglase za svetiteljicu. Spjev odlikuje snažan odraz baroknih poetičkih komponenti – kako u pogledu izbora same teme, tako i u idejnom sloju i stilsko-jezičkim osobenostima, pri čemu je očigledno ugledanje na dubrovačku poetsku matricu. Već u uvodnim katrenima *Života blažene Ozane* naznačeno je postojanje različitih kulturoloških oznaka i svojevrsna interferencija u religijskoj ravni:

*Hvala t' budi, dobri Bože,
pokli iskra tve ljubavi,
ku u Ozanu slavnu stavi,
učiniti toli može,*

*Da nevješta Vlahinjica
i djetece nedozrelo,
koe se u tursko rodi selo,
tva s učini nasljednica!³*

Život blažene Ozane dalje opisuje mističke vizije u kojima joj se ukazao Krist, nakon čega je djevojčica odlučila da dođe u Kotor gdje je pristupila manastirskom životu i dala da se živa zazida u manastirskoj ćeliji u kojoj je provela pedeset i dvije godine. Ako na ovaj spjev primijenimo tipologiju fantastičkog diskursa, uvidamo da osnovni materijal čine „sakralne slike i vizije, zasnovane na kodovima jednog religijskog koncepta i religijske imaginacije“ (Damjanov, 1988, 51). Prisustvo onostranog, nadstvarnog, nebesnog, zapravo jedne *više stvarnosti*, preko vlastitih medija, odnosno ovozemaljskih predstavnika, ima za funkciju da prenese odraz i smisao vrhovne (božanske) svemoći, odnosno prenese božansku, svetu poruku, dostupnu samo izabranima. Upravo zbog toga, spoznaja natprirodnog se ovdje opredmećuje kao realitet, koje zahtijeva interferenciju ovog tipa poetske priče sa *projekcijom sakralnog*, omogućavajući međusobno pretakanje kodova. S obzirom na to da prisustvo fantastičkog koda obavezuje čitaoca da svijet književnog teksta doživljava kao stvaran, on tvori interferirajuću ravan u kojoj se racionalno tumačenje ukršta sa shvaćanjem zbivanja kao rezultata nadnaravne (božanske) sile. Današnja perspektiva čitanja teksta (koja ne gubi iz vida da je fantastika obilježje

1 Miroslav Pantić napominje „da je ovaj autor pod tim imenom naznačen, uz dodatak da je iz Kotora (da Cattaro), pod jednim italijanskim sonetom i jednim epigramom na latinskom jeziku, štampanim u Veneciji 1555. godine, dakle još za njegovoga života, u knjizi *Il tempio alla divina Donna Giovanna di Aragona, u kojoj su uglednoj dami imaginarni hram od svojih stihova podigli najplemenitiji duhovi u svim glavnim jezicima sveta*“ (Pantić, 1990, 39). Ali je nedoumicu oko njegovog imena, koja još nije okončana, izazvao italijanski dominikanac Serafino Razzi, u dodatku djela *La storia di Raugia*, nazvavši ga Joannes Bona de Boliris. Od tada, većina književnih istoričara smatra ovog pjesnika za potomka moćne i brojne patricijske porodice Bolica iz Kotora (Pantić, 1990; Kovijanić, 1953, 52–59).

2 U to vrijeme (tačnije 1560. godine) je pri kotorskim crkvama bilo devet zazidanih djevoja koje su poznate pod imenom *virgines muratae* (Luković, 1965, 119; Blehova-Čelebić, 2002, 256).

3 Stihovi navedeni prema studiji Miroslava Pantića (Pantić, 1990). Dostupno na: http://www.rastko.org.rs/rastko-cg/umjetnost/mpantic-xviii/xviii_c.html.

Figure 2: The monastery cell where Blessed Ozana stayed for 52 years (Church of Saint Paul) (Author: Sister Josipa Otahal, Dominican Sisters of the Congregation of the Holy Guardian Angels)

modernističkog diskursa) zahtijeva neprekidnu svijest o tome da je ovakav tip teksta nastajao u vremenu kada se ono što je u njemu prikazano smatralo vjerojatnim i mogućim, nasuprot modernoj čitalačkoj perspektivi u okviru koje koja na ove tektove gleda kao na prostor između čudesnog i natprirodnog. Na drugoj strani, sakralne slike i proročke vizije oblikuju interaktivni kontekst sa hrišćanskim predanjima. A upravo zahvaljujući prisustvu originalno oblikovane fantastičke komponente, koja izvire iz religioznog barkonog misticizma (često izazivanog najstrožijom pokorom i samokažnjavanjem), predanja o Blaženoj Ozani se i svrstavaju u ona djela koja nam mogu ukazati na postojanje izvjesnog otklona od uzora, kako antičkih, tako i italijanskih, pa na kraju i najbližih – dubrovačkih i dalje, dalmatinskih kulturnih i književnih uticaja i doticaja. S tim u vezi, idući tragom Save Damjanova, neophodno je istaći važnost istraživanja fantastičke komponente i fenomena koji, po njegovom mišljenju, predstavljaju „istinsku potrebu, imperative jedne savremenije i modernije književnoistorijske perspektive, koja bi kao relevantne premise podrazumevala aktualizujuću recepciju, osavremenjavanje istorije i oživljavanje tradicije, i koja bi bila zasnovana na otkrivalačkoj tenziji, na pokušaju premošćavanja

prostora između minule i današnje književnosti, na adekvatnom poimanju onih vrednosti i pojava koje i sa stanovišta sadašnjosti mogu značiti više od pukog spomenika (a svom vremenu su, možda, donosile određene inovacije, anticipaciju nekih budućih književnih tokova ili neuočeni kvalitet)“ (Damjanov 1988, 11).

Bez obzira što je riječ o prepjevu Racijevog teksta (*Vita della Reverenda Serva di Dio, la Madre Suor Osanna da Cattaro dell'ordina di San Domenico*), a koji je, između ostalih izvora, nastao na osnovu hagiografskog spjeva *Beata Osanna da Cattaro* kotorskog vlastelina i Ozaninog savremenika Ivana Bone Bolice, Vicko (Vičenco) Bolica Kokoljić doprinosi oblikovanju sasvim određenog kulturnog kodiranja unutar književnosti pisane maternjim jezikom, čime egzistira kao svojevrsan dokument o postojanju ovog tipa književnog diskursa u poetskom tkanju kotorske barokne stilske formacije. Ono što nas, u tom pravcu najviše interesuje jeste činjenica da je ovdje zastupljena, sa pozicije suvremenih kulturnih promišljanja, nesporno interkulturalna dimenzija teksta.

Izuzetno ugledna Ozana (1463–1565), poznata i kao sveta *Pastirica*, rođena je u siromašnoj crnogorskoj pravoslavnoj porodici iz Lješanske nahije (u selu Relezi, kao Joše/Jovana Đujović, a nakon prelaska u katoličanstvo Katarina Kosić) i prešla je put od neuke pastirice, skromne služavke u kući uglednog vijećnika i suca Aleksandra Buće, do ugledne pripadnice trećeg dominikanskog reda.⁴ Brojna predanja govore o tome da je bila obdarena proročkim darom, proglašena djevicom miriteljicom, anđelom mira i kršćanske ljubavi, imala je proročanske vizije, kao i moć uslišene molitve, te više puta spašavala grad i Kotorane; posjećivali su je i molili za savjet i molitvu mletački providuri, kotorski biskupi, teolozi i upravnici grada. Blažena Ozana je pokazivala istinsku vezanost uz sugrađane i sam Kotor, koja se najintenzivnije zrcalila u spasonosnim molitvama, predskazanjima i savjetima, čime je ljudima pomagala i pred božjom voljom ih zastupala sa ciljem da se izbave od smrti, bolesti (kuga, sljepilo), poplava, od opsade i opasnosti pokoravanja od Turaka.⁵

Uz sve to, ističe se da nikada nije zaboravila na porijeklo, obitelj, saplemenike koji su je zvali *Svetom Odivom* (a taj se naziv u Crnoj Gori, odnosno u njenoj rodnoj Lješanskoj nahiji i danas za nju upotrebljava); da je govorila i molila se ne samo ne samo na talijanskom i latinskom jeziku, već je molitve govorila i svojim mater-

4 *Ordo fratrum praedicatorum* osnovao je u XIII vijeku Sv. Dominic de Guzman. Dominikanske crkve građene su na cijelom Jadranskom primorju, od Istre do Boke i dalje. Dominikanci su u Boku stigli već sredinom XIII i utisnuli snažan pečat na kulturni identitet podneblja. Posebno su se isticali Vincentije (Vicko) Buća i Dominik Buća, teolozi, propovjednici i poete, koji su poticali iz porodice graditelja prvog dominikanskog manastira u ovom gradu, podignutog uz gradske bedeme (Brajović, 2013, 224). Samostani sestara dominikanki postojali su od XIII vijeka u Ninu, Zadru, Splitu, Dubrovniku, Starom Gradu na Hvaru, u Šibeniku i u Kotoru. Katorske sestre dominikanke je okupila u zajednicu upravo blažena Ozana.

5 Nakon zauzimanja Herceg Novog i Risna (1538. godine), Hajrudin Barbarosa je 11. kolovoza 1539. godine, došao pred Kotor sa 70 galija i fusta i 30 000 ljudi. Djevica pokornica Ozana je uvjerala kotorskog providura Ivana Marija Bempa, biskupa Luku Bisantija i sve građane da se ne predaju, da se bore hrabro i da će grad biti spašen. Nakon nekoliko dana borbe, Barbarosa je (21. kolovoza 1539) povukao svoju flotu u Herceg Novi, u kome je ostao do 1687. godine (Luković, 1965, 69–71).

njim jezikom. Brojna su i zapisana svjedočenja o njevoj privrženosti rodu i zavičaju. Zapisi o njoj svjedoče i to da ju je rodbina, ali i njihovi suplemenici često posjećivali, tražili savjet i utjehu (a odlazeći, uzimali su grumen zemlje sa prostora oko njene ćelije kao amajliju).

Predanje o blaženoj Ozani Kotorskoj može se promatrati kao jedinstven tekst, koji u kontekstu suvremenosti ponovo oživljava i otkriva nove smislaone potencijale. Na primjeru ovog predanja vidimo kako „u slučajevima kada imamo posla s tekstovima koji su sačuvali kulturnu aktivnost, oni pokazuju sposobnost akumulacije informacija, to jest sposobnost pamćenja“ (Lotman, 2004, 28). Iz ovakve kulturalnomemorijske matrice se i projektiraju kulturološke poruke univerzalnog smisla. Zato je od velikog značaja istaći i ekumensku dimenziju ovog predanja, jer u dokumentu proglašenja Ozane za beatu – blaženu, navedeno je da je njeno štovanje odobreno ne samo zbog njenog bogougodnog života, već i zbog njenog opredjeljenja da vlastitim primjerom ukaže na mogućnost jedinstva pravoslavnih i katoličkih kršćana.

Kreiranje lika ove izuzetno poštovane *beate*, kako od katolika, tako i od strane pravoslavnih kršćana, predstavlja obuhvatnu oznaku čitavog prostora, zasnivajući se na razumijevanju i prožimanju, sposobnosti za razmjenu i uzajamnu komunikaciju različitih kulturnih kodiranja. Luković ističe da je od važnosti za suvremenost upravo činjenica „da je Ozanu Crkva uzdigla na oltaru u feudalno doba, pored hiljada kotorskih plemkinja, među kojima je neosporno bilo pobožnih i karitativnih žena iz 70 patricijskih kuća“ (Luković, 1965, 100). Ozana je preminula u sedamdeset drugoj godini života, tačnije 27. aprila 1565. godine, a kotorski biskup Luka Bisanti organizovao je, mimo svih tadašnjih običaja, višednevnu pogrebnu ceremoniju i procesiju gradskim ulicama u čast preminule. Njeni očuvani ostaci su do 1807. godine bili čuvani u u crkvi Svetog Pavla (do 1807), kada su preneseni u crkvu Svete Marije Koledate (Santa Maria Collegiata), romaničku crkvu iz 1221. godine, gdje se i danas nalaze.

TEKST KULTURE

O snazi predanja svjedoči i činjenica da se, osim u Boki i Dalmaciji, kult blažene Ozane ili *Ozane Crnogorkinje* još u šesnaestom vijeku raširio po Italiji, Francuskoj, Španjolskoj, Njemačkoj i Ninozemskoj, iako je Vatikan potvrdio o njevoj beatifikaciji izdao tek 1927. godine. A u čast obilježavanja 520 godina od njenog rođenja, na njen blagdan 27. travnja 2013. godine, pokrenut je proces njene kanonizacije.

Jedna suvremena perspektiva čitanja nam omogućuje ne samo uvid u specifičnosti poetskog izraza kotorskog areala u vrijeme barokne stilske formacije, već i stavljanje kulturnih ostvarenja (ne samo književnih) u kontekst južnoslavenske, mediteranske, pa i europske književne ostavštine; čime se ispoljena obilježja mogu posmatrati sa stanovišta njihove re-aktuelizacije i re-afirmacije.

Figure 3: Dominican Sisters of the Congregation of the Holy Guardian Angels in front of the church of St. Mary Collegiata in Kotor (Blessed Ozana Church) (Author: Sister Josipa Otahal, Dominican Sisters of the Congregation of the Holy Guardian Angels)

Upravo, kao da „pred sobom imamo živu sliku organskog uzajamnog delovanja, dijaloga, gde svaki od učesnika transformiše drugog i sam se transformiše pod njegovim uticajem. To nije pasivni prenos, nego živi generator novih poruka“ (Lotman, 2004, 109). U tom pravcu, nameće se potreba za drugačijim pristupom književnom materijalu kao dijelu nacionalne baštine, koji ne samo da nosi vanvremene/svevremene vrijednosti, već zahvaljujući živom potencijalu doprinosi i otkrivanju bogatstva značenja koja su inkorporirana u crnogorsku interkulturalnomemorijsku matricu (svojevrsku *locus memoriae*). Po navođenju njenog prvog biografa, posljednja molitva Ozanina je, na njenu molbu, bila čitana na njenom maternjem jeziku, a ne samo na tada u Kotoru dominirajućem, talijanskom jeziku (up. Luković, 1965, 110–123). Ovaj podatak koji nalazimo kod Lukovića, moguće je objasniti činjenicom da je Vincentije (Vicko) Buća, svećenik u dominikanskom samostanu, magistar gramatike i ispovjednik Blažene Ozane, najvjerovatnije bio i „autor teksta pasije *Muke Gospodina po Ivanu*“ (Brajović, 2013, 224).

Figure 4: The sarcophagus of Blessed Osanna of Kotor by Antun Augustinčić (Source: ALU HAZU, <http://dizbi.hazu.hr/?object=list&mr%5B42806%5D=a&page=4> (27. 04. 2016))

Možemo zaključiti da književnost jeste bitan element kulture, koji doprinosi procesu izgradnje identitetskih obrazaca, zahvaljujući prije svega sposobnosti projektovanja, akumulacije i re/interpretacije nacionalnih predstava, uvjerenja i vjerovanja. Zato nije neobično da se jedan umjetnički lik, koji je, po prirodi stvari, rezultat specifično oblikovane multikulturalne sredine (kakva je kotorska) identificira sa samim prostorom. A lik blažene Ozane Kotorke determinira i prožima čitav jedan prostor kulture, od književnosti, preko religije (kao najrigidnijeg semiotičkog sistema), umjetnosti u svim njenim pojavnim oblicima, ulazi u narodnu svijest i tradiciju, postajući tako – u najširem određenju ono što možemo označiti kao: manifestacija duha. Jer, blažena Ozana predstavljala je, još za života, uzor divljenja i poštovanja ne samo sugrađana, već i svih koji su imali priliku da slušaju o njoj ili privilegiju da sa njom govore. Od vremena života pa do danas ona je predstavljala živo vrelo inspiracije brojnim književnim stvaraocima i umjetnicima, a pominje se i u brojnim istorijskim izvorima i dokumentima. Nadahnuti njenim likom bili su, između ostalih: Dominik Ceci, Kotoranin, u 17. stoljeću ispjevao je pjesmu na narodnom jeziku o Blaženoj Ozani;

Jeronim Kavanjin, Splitsanin, posvećuje joj stihove u 15. pjevanju religioznog epa *Bogatstvo i uboštvo*; splitski dominikanac Vicko Dudan u zbirci svojih himni jednu njoj posvećuje; dr Bernardo Pezzi pominje je u rukopisu *Libro delle Memorie di Cattaro*; Dubrovčanin Serafin Crijević, dominikanac, preveo je na latinski životopis Blažene Ozane pisan na italijanskom od anonimnog savremenika (nalazi se u biblioteci dominikanskog samostana u Dubrovniku); Francesco Maria Appendini, Italijan iz Pijemonta ne zaobilazi je u knjizi: *Memorie spettanti ad alcuni uomini illustri di Cattaro* (Ragusa, 1811); Vjekoslav Klaić, hrvatski historičar, piše o njoj u *Opisu zemalja u kojih obitavaju Hrvati* (Zagreb, 1881); kanonik Ivo Matković napisao *Život blažene Hossane Kotorkinje* (Zagreb, 1888); Reinhard E. Pettermann u knjizi *Führer dursh Dalmatien* (Wien, 1899); Mitar Vukčević, u časopisu *Luča*, početkom XX vijeka; Boško Dumović u listu *Crna Gora* objavio je feljton *Blažena Jovana (Ozana) Kotorka – crtice iz narodnog predanja* (1929); Innocenzo Taurisano piše spis *Beata Osanna da Cattaro*, (Roma, 1929); Don Niko Luković *Život Blažene Ozane Kotorke* (Zagreb, 1928); Ante Šimčik *Blažena Ozana u književnosti* u Almanahu Gospe Lurdske (Za-

greb 1931); Marcus Antonius Van den Oudrin, holandski dominikanac, na holandskom *De Witte Heilige Van Tsrna Gora* (1933). Ove i još opširnije podatke navodi Luković (Luković, 1965, 103–117). Sveta Kongregacija obreda, kako navodi Don Niko Luković, objavila je u Rimu 1927. godine na 460 štampanih strana dokumente o vjekovnom štovanju blažene Ozane (Luković, 1965, 117). U novije vrijeme o njoj su pisali Miloš Milošević, Radoslav Rotković, Jevrem Brković, Balša Brković, Van- da Babić i drugi.

Antun Augustinčić izradio je 1929. godine sarkofag za Ozanino tijelo od posrebrene bronze, koji čini pet bareljefa sa scenama iz predanja o njoj (u Katedrali sv. Tripuna, Kotor). Interesantno je da je upravo na centralnom reljefu djevojka, kojoj se ukazuje vizija razapetog Hrista, prikazana sa crnogorskom kapom, čime je istaknuto njeno porijeklo, a ukupna kompozicija ukazuje na njen nadnacionalni identitet. Veliki crnogorski umjetnik Milo Milunović je u crkvi Rođenja Majke Božje u Prčnju izradio fresku blažene Pastirice (1929). Jednu od najprepoznatljivijih slika Blažene Ozane, koja se nalazi u dominikanskoj crkvi u Dubrovniku, nalikao je Marko Murat (1932). Bronzana vrata, postavljena 1979. godine na crkvi Sv. Marije u Starom gradu Kotoru, na kojima su predstavljene scene iz života Blažene Ozane, izradio je kotorski slikar i skulptor Vasko Lipovac.⁶

ZAKLJUČAK

Sakupljanjem građe, interpretacijom činjenica i događaja, prerađivanjem mnemoničkog materijala, projekcijama dijahronijski promatranih tekstova kulture, dolazi do oblikovanja lika Blažene Ozane Kotorske u vidu snažnog semantičkog jezgra u sistemu crnogorske kolektivne memorije. Ako pođemo od Lotmanove tvrdnje da je za onoga ko ga usvaja, tekst svojevrsna metonimija integralnog značenja koje se rekonstruiše, suočavamo se i sa činjenicom da je „zbir konteksta u kojima dati tekst stiče osmišljenost i koji kao da su na neki način inkorporisani u njega“ (Lotman, 2004, 27) zapravo ono što nazivamo *pamćenjem teksta* i njegovim *smisaonim prostorom*. S obzirom na to da kulturalni pristup književnim ostvarenjima crpi svoja značenja iz uspostavljenih interakcijskih relacija između književnog teksta i kulture, on neminovno teži sinkretizmu i samih identitetskih predstava. Jer, posmatramo li predaju o Blaženoj Ozani „s motrišta pamćenja“ možemo uvidjeti da se ono postavlja „kao mnemotehnička umjetnost *par excellence* jer utemeljuje pamćenje kulture; bilježi pamćenje kulture; ona je čin pamćenja; upisuje se u prostor pamćenja koji se sastoji od tekstova; kreira prostor pamćenja u kojemu se tekstovi-prethodnici preuzimaju preko stupnjeva transformacije“ (Lachmann, 2002, 209). Sukladno tome, kulturalnomemorijsko

Figure 5: Dominican Sister in front of the relics of Blessed Ozana (Author: Sister Josipa Otahal, Dominican Sisters of the Congregation of the Holy Guardian Angels)

promišljanje mora obuhvatiti razmatranja na različitim razinama, od kojih su samo neke: uloga ovog predanja u okvirima formiranja kotorske, ali i šire shvaćene nacionalne tradicije; odnos fikcionalnog diskursa prema nacionalnoj prošlosti; suodnošenje književnosti i kulturalnih konstrukcija nacionalnog identiteta; razmatranje reprezentacijske uloge književnog teksta kao konstitutivnog dijela kulture u cijelosti; problematiku kritičke i historijske književne kanonizacije itd. (Kodrić, 2012).

Kao svjedoci konflikta između ideoloških sfera, posebno ukoliko su izgrađene na klišeima, stereotipima, religioznoj, rasnoj i drugoj netrpeljivosti, moramo više nego ikada voditi računa o tome da je književni tekst moćno sredstvo za ulazak u svijest, kapija mitologizacije, podložna deformacijama i kontekstualno projektiranim zloupotrebama. Raščlanjujući koncepcije identiteta sociologa kao što su Anthony Giddens, Jean-Claude Kaufmann i Manuel Castells, Zeman nudi mogućnost za skiciranje moguće »fenomenologije samoiznalaženja

⁶ O izuzetno bogatoj inspiraciji likom i djelima blažene Ozane u likovnim umjetnostima i muzici, među kojima se navode i za nas danas izgubljena djela, konsultovati brojne navode i opise don Nika Lukovića (Luković, 1965, 119-123).

Figure 6: Blessed Osanna Square in Kotor (Author: Sister Josipa Otahal, Dominican Sisters of the Congregation of the Holy Guardian Angels)

identiteta«, koji bismo produktivno mogli primijeniti upravo na ovo predanje. On ističe da: „Izabirati i oblikovati identitetske figure znači, baš poput Janusa, ne gubiti iz vida zadanost prošlosti, upravljati počecima – ne svih „stvari“, nego onih vlastitih“ (Zeman, 2007, 1027).

Ovo je izravno u relaciji sa shvaćanjem da se idejni prostor jednog diskursa oblikuje kao posljedica povijesnih i geopolitičkih uvjetovanosti, ukazujući na posto-

janje intertekstovne, ali i interkulturalne interferencije, posebno kada imamo u vidu da je riječ o specifičnom i jedinstvenom kulturnom arealu. I danas, kada se *pogledom unatrag* obuhvate semiotičke konstrukcije ovog čudesnog predanja, ali i svih kasnijih književnih, religioznih, povijesnih, likovnih, muzičkih i u najširem smislu društvenih oblikovanja priče o Blaženoj Ozani, možemo konstatirati da raspolažemo modelom arhitekta koji ne propagira asimilaciju jednog značenja drugim, odnosno prevlast jedne semiosfere nad drugom, već da imamo neprekidnu interferenciju semiotičkih jedinica koje govore u prilog transkulturalnosti i kulturno mješovitih identiteta. Zapravo, ako je identitet promjenljiva i fluidna odrednica, zamjena jednog identiteta drugim ne mora nužno da povlači gubitak jednog od njih. Istina, ovakvi primjeri su rijetki, ali su utoliko vrijedniji. Njihov je poseban značaj i u tome što su predstavljeni ne kao odvojeni entiteti, već kao snažno međusobno prožeti i time sposobni da oblikuju našu percepciju sa raznoolikih aspekata. Upravo zbog toga ne smijemo zanemariti činjenicu da književni „tekstovi ne govore o kulturi kojoj pripadaju, već predstavljaju tekstove kulture“ (Greenblatt, 1995, 226). A ti tekstovi kulture oblikuju snažnu kulturalnomemorijsku matricu, odnosno društvene vrijednosti i očekivanja, koje bi s toga motrišta tek trebalo pročitati i vrednovati. Zato su pravilna iščitavanja neophodan pretekst, ali i imperativ u oblikovanju čitavog jednog prostora koji bismo u tom pravcu mogli odrediti sintagmatičnom složenicom *interkulturalnomemorijska perspektiva*.

THE CHARACTER OF THE BLESSED OZANA OF KOTOR AS A CULTURAL MEMORY CODE

Vesna VUKIĆEVIĆ-JANKOVIĆ

University of Montenegro, Faculty of Philology – Nikšić, Danila Bojovića bb, 81 400 Nikšić, Montenegro
e-mail: vesnajan@ac.me

SUMMARY

The authors who marked the Baroque literary production of Kotor, their poetic, aesthetic and noetic commitments formulated in accordance with global ideas of the times in which they arise on one, and according to the characteristics of the existential climate to which they belong, on the other side. It is not unusual that in such a cultural ambience in which to mix the expressiveness of a Croatian idiom and western influence, there is a conceptual plurality, which insists on the interaction between literary texts and culture and leads to interference of various semantic content, indicating a high degree of assimilation of different cultural values. This applies particularly to the traditional story of the Blessed Ozana, known as another protector's town of Kotor, besides St Tryphon. It represents an entire cultural reality, but also a kind of symbolic sublimation of the fundamental cultural values of the area of Boka Kotorska.

*The first poets from Kotor were astonished by Blessed Ozana of Kotor, which had already, for life, become a kind of ideological, cultural and literary phenomenon: the nobleman Ivan Bona / Boliris / (whose work *Vita Della Beata Osanna to Cattaro* was lost) and Vicko (Vicenzo) Bolica Kokoljić (*The Life of Blessed Ozana*). She has been an inspiration to numerous authors since the 16th, and was mentioned in many historical sources and documents. Except in Boka and Dalmatia, the cult of the Blessed Ozana or Ozana Crnogorkinje spread in the sixteenth century to Italy, France, Spain, Germany and the Netherlands, although the Vatican released the confirmation of her beatification only in 1927. In the document, the declaration of Ozana Beat – blessed, it was stated that it is respected granted not only because of the life she had lived – according to the Christian principles, but also because of her commitment to point to the possibility of the unity of the Orthodox and Catholic Christians giving her own example.*

Shaping the character of the Blessed Ozana of Kotor in the form of a strong semantic core in the system of Montenegrin collective memory, the results show that literary texts are not only about the culture they belong to, but that they represent a kind of transmitters of culture which, by their nature, shape the cultural matrix and thereby affect social values and expectations, and their own identity and space.

Keywords: cultural memory, identity, semantics, culture, heritage

BIBLIOGRAPHY

ALU HAZU – Arhiv za likovne umjetnosti (ALU), Fototeka Arhiva za likovne umjetnosti. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU).

Appendini, F. M. (1811): Memorie spettanti ad alcuni uomini illustri di Cattaro. In: Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru, 103–117.

Babić, V. (1997): Kulturni život Boke Kotorske uoči preporoda. Dani Hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, 23, 1, 317–327. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=110128&lang=hr (3. 4. 2016).

Babić, V. (2016): Kulturalno pamćenje – ogledi o hrvatskoj kulturi i književnosti, Tivat, HNVCG, 343.

Blehova Čelebić, L. (2002): Žene srednjovjekovnog Kotora. Podgorica, CID.

Brajović, S. (2013): Blažena Ozana Kotorska. Konture identiteta. Lingua Montenegrina, Institut za crnogorski jezik i književnost, 6/2, 12, 221–238.

Crijević, S. (oko 1700): De rebus gestis Beatae Osannae a Cattaro, virginis ordinis praedicatorum commentarius ignoti authoris, ex vulgari Itala in linguam latinam translatus et notis illustratus a fratre Seraphino Maria Cerva, Ragusino, ordinis praedicatorum, anno Domini MDCCXXXVI. In: Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru, 103–117.

Damjanov, S. (1988): Koreni moderne srpske fantastike. Novi Sad, Matica srpska.

Dumović, B. (1929): Blažena Jovana (Ozana) Kotorka – crtice iz narodnog predanja. In: Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru, 103–117.

Greenblatt, S. J. (1995): Culture. In: Bužinjska, A, & Markovski, P. (2009): Književne teorije dvadesetog veka. Beograd, Glasnik, 572–573.

Jovović, I. (2013): Dvooltarske crkve na Crnogorskom primorju. Matica, 14, 53, 63–58.

Klaić, V. (1881): Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati. In: Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru, 103–117.

Kodrić, S. (2012): Književnost sjećanja: Kulturalno pamćenje i reprezentacija prošlosti u novijoj bošnjačkoj književnosti. Sarajevo, Slavistički komitet.

Kovijanić, R. (1953): Kotorski pjesnici-humanisti (po podacima iz Kotorskog arhiva). Titograd, Stvaranje, 8, 52–59.

Lachmann, R. (2002): Phantasia/Memoria/Rhetorica. Zagreb, Matica hrvatska.

Lotman, J. M. (2004): Semiosfera. Novi Sad, Svetovi.

Luković, N. (1928): Život Blažene Ozane Kotorka. In: Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru, 103–117.

Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru.

Matković, I. (1888): Život blažene Hossane Kotorkinje. In: Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru, 103–117.

Pettermann, R. E. (1899): Führer dursh Dalmatien. In: Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru, 103–117.

Pezzi, B. (oko 1700): Libro delle Memorie di Cattaro. In: Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru, 103–117.

Pantić, M. (1990): Književnost na tlu Crne Gore i Boke Kotorske od XVI do XVII veka. Doba baroka. Beograd, Srpska književna zadruka (SKZ). http://www.rastko.org.rs/rastko-cg/umjetnost/mpantic-xvi-xviii/xvii_c.html (1. 4. 2015).

Sbutega, A. (2012): Ljudi iz Boke. Kotor, Prčanj, Pomorski muzej Crne Gore, Ekumenski centar „Don Branko Sbutega“.

Šimčik, A. (1931): Blažena Ozana u književnosti. Almanah Gospe Lurdske (Zagreb). In: Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru, 103–117.

Taurisano, I. (1929): Beata Osanna da Cattaro. In: Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru, 103–117.

Van den Oudrin, M. A. (1933): De Witte Heilige Van Tsrna Gora. In: Luković, N. (1965): Blažena Ozana Kotorka. Kotor, Biskupski Ordinarijat u Kotoru, 103–117.

Zeman, Z. (2007): Identitetske strategije: u potrazi za smislom. Društvena istraživanja, 16, 6, 92, 1015–1029.